

В. А. Ясенко
студ. IV курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного права та правосуддя А. В. Левенець

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Щороку велика кількість заяв надходить до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а за офіційною статистикою Україна займає одне з перших місць серед держав, проти яких надсилаються та розглядаються такі заяви. Не додає оптимізму і той факт, що значна кількість таких заяв визнається неприйнятною через процедурні та інші порушення.

Щоб деталізувати цю інформацію, можна привести офіційні дані статистики ЄСПЛ щодо співвідношення кількості прийнятих до розгляду і відхилених заяв проти України, згідно з якою у 2019 році направлених до судової системи було 3991 заява, з них 2227 визнані неприйнятними [1].

У зв'язку з цим актуальними залишаються питання прийнятності заяв Європейським судом та критерії такої прийнятності. Згідно з положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту [2, ч. 1 ст. 35], тобто одним з перших визначається критерій використання національних засобів. Цей критерій відповідає і припису національного законодавства, а саме Конституції України, ст.55 якої гарантує право кожного «після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [3, ст. 55].

В контексті реалізації цього критерію постає проблема «ефективності національних засобів юридичного захисту». Вирішення вказаної проблеми можна вбачати в самій практиці ЄСПЛ, наприклад у справі «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства», в якій Суд зазначив, що коли особа, наводячи аргументи, звертається із заявою про порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод, вона повинна мати засоби правового захисту у відповідному національному органі як для того, щоб її питання було вирішене, так і з метою одержання, в разі необхідності, компенсації [4]. Тобто, ефективність засобу національного захисту визначається можливістю дійсно вирішити проблему, з якою звертається заявник. Саме тому в доктрині часто зустрічається поняття саме «ефективних засобів національного захисту», адже це нероздільні поняття в розумінні ЄСПЛ.

За загальним правилом, свідченням того, що заявник справді використав всі засоби національного захисту, є проходження ним всіх стадій судового процесу та отримання рішення суду касаційної інстанції.

Зважаючи на практику ЄСПЛ, не вважається ефективним засобом захисту звернення до Омбудсмана. Існує певна кількість справ, у яких ЄСПЛ відхилив попереднє заперечення Уряду на тій підставі, що заявник звернувся до Омбудсмана, а отже, вичерпав всі належні національні засоби правового захисту. Далі, питання щодо того, чи вважається індивідуальне звернення до Конституційного Суду необхідним, залежить від особливостей юридичної системи і сфери юрисдикції Конституційного Суду. Мається на увазі, що у державі, в якій ці компетенції обмежуються контролем за дотриманням конституційності і за ієрархічною сумісністю юридичних норм, звернення до Конституційного Суду є обов'язковим, якщо заявник піддає сумніву якийсь законодавче або нормативне положення як таке, що суперечить Конвенції. Між тим, це звернення не є ефективним, якщо позивач скаржить лише на неправильне тлумачення або застосування правових норм, які самі по собі не є неконституційними [5].

Що ж стосується Конституційного суду України, то враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що він не є ефек-

тивним засобом юридичного захисту, адже не наділений повноваженнями розгляду справи по суті, а також не передбачає відшкодування шкоди громадянам, хоча громадянам й надається право безпосередньо звертатися до цього органу із зверненням з питань тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод.

Одним зі складових елементів проблеми «ефективності національних засобів юридичного захисту» є проблема виконання судових рішень на національному рівні. У цьому ключі в практиці ЄСПЛ існує цікаве пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». У ньому Європейський суд визнав, що невиконання рішень національних судових органів є структурною проблемою в Україні і своїм рішенням зобов'язав Україну запровадити ефективний засіб юридичного захисту або комплекс таких засобів юридичного захисту, які зможуть забезпечити достатнє відшкодування за невиконання або затримки у виконанні рішень національних судів [6].

Отже, можемо дійти висновку, що для звернення до ЄСПЛ важливою умовою є дотримання критерію прийнятності, один з яких полягає у вичерпанні ефективних засобів юридичного захисту, тобто таких засобів, які на національному рівні дають змогу вирішити питання по суті і, за необхідності, отримати компенсацію за порушені права. Отже, ефективність національних засобів юридичного захисту полягає не лише у можливості розгляду судової справи та отримання рішення суду, але й що найголовніше – виконанні судового рішення та відновленні справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. European Court of Human Rights. Analysis of statistics 2019. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2019_ENG.pdf (дата звернення: 20.03.2020 року).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n152 (дата звернення: 20.03.2020 року).

3. Конституція України від 28 червня 1996 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.03.2020 року).

4. CASE OF SILVER AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22item id%22:\[%22001-57577%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22item id%22:[%22001-57577%22]}) (дата звернення: 20.03.2020 року).

5. Авдеева М. Проблема вичерпання національних засобів юридичного захисту у практиці Європейського суду з прав людини. URL: <https://precedent.in.ua/2016/06/09/problema-vycherpannya-natsionalnyh-zasobiv-yurydychnogo-zahystu-u-praktytsi-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny/> (дата звернення: 20.03.2020 року).

6. Справа Юрій Миколайович Іванов проти України (Заява N40450/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 20.03.2020 року).